

YUBİLEYLƏR

FİRUDİN KÖÇƏRLİ -105

<https://doi.org/10.30546/ifs.2026.1.46.1085>

**UNUDULMAZ AZƏRBAYCAN FİLOSOFU, BÖYÜK
ELM TƏŞKİLATÇISI, GÖRKƏMLİ İCTİMAİ-SİYASİ
XADİM FİRUDİN KÖÇƏRLİ**

Özümü çox xoşbəxt hesab edirəm ki, Firudin Köçərli kimi zəngin mənəvi keyfiyyətlərə malik dahi bir şəxsiyyəti yaxından tanımaq, onunla bir yerdə işləmək, onun hənirtisini duymaq, onun daim göstərdiyi insani qayğılardan bəhrələnmək mənə nəsib olmuşdur. Bunu hər zaman, təsadüf düşdüyü bütün hallarda fəxrlə, qürurla qeyd edirəm. Mən indi 94 yaşımın içindəyəm, fəlsəfə elmləri doktoru, professoram, bir çox hökumət-dövlət təltiflərim, elmi mükafatlarım var. Bütün bunların, həmçinin digər uğurlarımdan əldə edilməsində böyük ziyalı eloğlum, yaxın qohumum, doğmam Firudin müəllimin əvəzsiz xidmətlərinin olduğunu minnətdarlıqla yad edirəm və bunu özümün mənəvi borcum sayıram.

1949-cu ildə Gədəbəy rayonunun Çayrəsullu orta məktəbini bitirmişdim. Hansı ali məktəbə getmək, hansı ixtisası seçmək barədə qəti qərara gəlməmişdim. İstəyirdim ki, daxil olacağım fakültədə - ixtisasda elmlərin çoxu tədris olunsun. Kəndimizin adlı-sanlı tarix müəllimi Zirəddin İbrahim oğlu, necə deyirlər, hoyuma çatdı. O dedi: “İzzət, nə həyacanlanırsan?! Eloğlumuz Firudin Köçərli Azərbaycan Dövlət Darülfünununun Tarix fakültəsinin nəzdindəki Fəlsəfə şöbəsində təhsil alır. Sən də işini o şöbəyə ver”. Həm Zirəddin müəllimin tövsiyəsini nəzərə alaraq, həm də Firudin Köçərli adından ruhlanaaraq işimi Fəlsəfə şöbəsinə verdim. Müəyyən zərurət yarandığından Darülfünunun ozamankı rektoru akademik Abdulla Qarayevlə görüşəsi oldum. (Allah xoşbəxtliyi verəndə də onu damla-damla əta edir; Abdulla Qarayev 1961-ci ildə mənə namizədlik dissertasiyasını müdafiə edərkən birinci rəsmi opponentim idi.) Nə isə, mənə fəlsəfə şöbəsinə daxil oldum. Yaranmış müəyyən çətinliklərin aradan qaldırılmasında Firudin Köçərli öz köməkliyini göstərdi. Fəlsəfə şöbəsini “əlaçı” diplomu ilə bitirdim. Yenə də Firudin Köçərlinin tövsiyəsi və yaxından köməkliyi ilə Darülfünunun Fəlsəfə kafedrasında (müdir prof. Mehbalı Qasimov) laborant kimi işə başladım. Bu, 1954-cü ilin sentyabr ayı idi. Oxucularımdan xahiş edirəm indiyə qədər yazdıqlarımı adlı-sanlı filosofumuz Firudin Köçərli haqqında deyəcəklərimə kiçik başlanğıc, giriş sözü kimi qəbul etsinlər.

Firudin Köçərli bir xeyli müddət Bakı Dövlət Universitetində (bundan sonra belə yazacam) işlədi, tələbəlik illərindən başlayaraq həmkarlar təşkilatının sədri, sonra da fəlsəfə kafedrasının müəllimi olaraq çalışdı. Onu da deyim ki, Firudin Köçərli Universitetdə çox böyük nüfuza malik idi. Ona xüsusi hörmətlə yanaşır, fikri ilə hesablaşırdılar. Bir əhvalat yadıma düşdü. Mən hələ Fəlsəfə şöbəsində oxuyarkən riyaziyyat müəllimimlə mübahisə etmişdim. Müəllim də məni dekanlığa çağırırdı. Dekan müavini Zaman Məmmədov (1961-ci ildə namizədlik dissertasiyamı müdafiə edərkən rəsmi opponentlərimdən biri də o idi) mənə dedi: “Sən Firudinin canı, doğrusunu de, əhvalat necə olub?”

Firudin müəllim, əvvəl dediyim kimi, bir xeyli müddət mənim də laborant kimi çalışdığım Fəlsəfə kafedrasında dərs dedi. Kafedranın müdiri görkəmli filosof, yüksək məntiqi təfəkkür sahibi Mehbalı Qasimov idi. Müəllim kimi Firudin Köçərli tələbələrin sevimlisinə çevrilmişdi. Kafedramızda isə onun xüsusi yeri vardı. Mehbalı müəllim kafedranın inzibati idarəçiliyinin bir çox məsələlərinin icrasını Firudin Köçərliyə tapşırırdı. O da bunun öhdəsindən məharətlə gəlirdi. İctimai işlərdə topladığı müsbət təcrübə bütün sahələrdə onun köməyinə çatırdı. Dünya şöhrətli filosof, akademik Aleksandr Osipoviç Makovelski (yerinə düşər deyim ki, fəlsəfə şöbəsində oxuyarkən mənim də bir neçə fənn üzrə müəllimim o olmuşdu) Firudin Köçərliyə xüsusi hörmətlə yanaşırdı. Kafedramızda çalışan Ənvər Əhmədov, Məqsəd Səttarov, Aslan Aslanov, Şəmsəddin Cəfərov, Qədim Mustafayev, Fuad Qasimzadə Firudin Köçərliyə münasibətlərində çox xoş ünsiyyət və səmimiyyət aurası yaratmışdılar. Firudin müəllimə bu xoş münasibət uzun müddət davam etmişdir.

Akademik Firudin Köçərli böyük alim, akademik Heydər Hüseynovdan sonra, Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi, fəlsəfi fikir tarixinin ən istedadlı tədqiqatçılarından idi. Bu sahədə xidmət

göstərmiş alimlərin əməyini də yüksək qiymətləndirirəm, lakin həqiqət naminə deməliyəm ki, Firudin Köçərli Azərbaycanın mənəvi-fəlsəfi keçmişinə daha diqqətlə yanaşmanın zəruriliyini dönə-dönə qeyd edən öndər alim idi. Daha doğrusu, Firudin müəllim xalqımızın ictimai-siyasi və fəlsəfi fikir tarixinin öyrənilməsinin, elmi araşdırılmasının prinsiplərini irəli sürmüş, cəsarətlə deyə bilərəm, konsepsiyasını hazırlamış alim idi. Hesab edirəm ki, bu fikir xüsusi sübut tələb etmir. Görkəmli alimin akademik Heydər Hüseynovun fəlsəfi fikir tarixinə həsr olunmuş əsərinin təbliğinə aid seriya məqalələrini, digər elmi yazılarını, çoxlu sayda elmi çıxışlarını yada salmaq kifayət edər. Bu yerdə özümlə bağlı bir əhvalatı da qeyd etmək istərdim. Bakı Dövlət Universitetinin Fəlsəfə kafedrasında laborant işlədiyim vaxtlar idi. Hegelin fəlsəfi görüşlərinin, daha doğrusu, onun “Məntiq elmi” əsərinin tədqiqi ilə bağlı mövzu götürmüşdüm. Əlbəttə, namizədlik dissertasiyası mövzusunda söhbət gedirdi. Firudin müəllim məni yanına çağıraraq dedi: “Hegeli tədqiq edən tapılar. Hegeli tədqiq etmək üçün böyük alim olmaq lazımdır. Gəl sən özümüzün böyük mütəfəkkirimiz Həsən bəy Zərdabının fəlsəfi irsinin tədqiqi ilə məşğul ol”. Əzizim-döğmam, yolgöstərənəm olan Firudin Köçərlinin bu tövsiyəsini nəzərə alaraq əvvəlki mövzum dəyişdirildi, “Həsən bəy Zərdabının ictimai-siyasi və fəlsəfi görüşləri” mövzusunda namizədlik dissertasiyası üzərində işləməyə başladım.

Firudin müəllim istər Azərbaycanda, istərsə də keçmiş Sovet respublikalarında fəlsəfi kadrların yetişdirilməsi sahəsində həm elmi rəhbər, həm də Müdafiə elmi şuralarının sədri olaraq əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir. Bir çox istedadlı filosoflarımız məhz Firudin Köçərlinin yetişdirmələri olmuşlar. Mən özümü çox xoşbəxt hiss edirəm ki, Firudin müəllim 1972-ci ilin 1 martında Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Şurasında “XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda təbii-elmi fikrin inkişafının fəlsəfi problemləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərkən mənim rəsmi opponetlərimdən biri olmuşdur. Onun tənqidi iradları və elmi tövsiyələri mənim gələcək elmi inkişafımda xüsusilə böyük rol oynamışdır. İndi fəxrlə xatırlamağa dəyər ki, hazırda AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun Türk xalqlarının fəlsəfi fikir tarixi və müasir fəlsəfəsi şöbəsinin müdiri işləyən, türk ictimai-siyasi və fəlsəfi fikrinin elmi araşdırılması sahəsində çox istedadlı mütəxəssis, xeyli sayda əsərlərin müəllifi olan Azərbaycan filosofu Faiq Ələkbərlinin Məmməd Əmin Rəsulzadənin ictimai-siyasi və fəlsəfi görüşlərinin tədqiqinə həsr olunmuş namizədlik dissertasiyasına akademik Firudin Köçərli ilə birlikdə elmi rəhbər olmuşuq.

Firudin müəllim haqqında bir fikrimi davam etdirmək istəyirəm ki, o təkcə dissertasiya yazan cavanlara elmi rəhbərlik etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda özü də ciddi mövzular üzrə elmi araşdırmalarla məşğul olurdu. Ümumiyyətlə o, ensiklopedik elmi təfəkkürə malik alim idi. Fəlsəfi biliyin bir çox sahələrində öz ciddi elmi yanaşmaları ilə fərqlənirdi. Lakin Firudin müəllimin başlıca tədqiqat obyektini, əvvəldə də dediyim kimi, Azərbaycan xalqının dərin köklərə malik, zənginliyi ilə fərqlənən ictimai-siyasi və fəlsəfi fikri, onun tədqiqi idi. Burada bir məqamı diqqətə çatdırmaq istəyirəm. Bu da ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın mənəvi-idraki inkişafında böyük xidmətləri olmuş bir sıra mütəfəkkirlərimizin, xüsusilə Əli bəy Hüseynzadənin, Əhməd bəy Ağaoğlunun və digərlərinin elmi irsinin öyrənilməsi müəyyən qadağalarla rastlaşır. Firudin Köçərli bir filosof olaraq, mövcud ideoloji çətinliklərə baxmayaraq, həmin mütəfəkkirlərin dünyagörüşlərinin öyrənilməsi sahəsində çox ciddi elmi araşdırmalar aparmışdır. Bununla yanaşı, Firudin müəllimin Mirzə Fətəli Axundov, Nəriman Nərimanov, Üzeyir Hacıbəyli haqqında yazdığı fəlsəfi əsərlər bu gün də öz elmi dəyərini, sanbalını saxlamaqdadır. Bu əsərlər gənc filosof tədqiqatçılarımız üçün həmçinin metodoloji əhəmiyyətə malikdir.

Firudin Köçərli xeyli müddət AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun direktoru vəzifəsində çalışmışdır. Mən qəti fikirdəyəm ki, Firudin müəllimin rəhbərliyi dövründə Fəlsəfə İnstitutu xüsusi intibah prosesini yaşamışdır. Bu elm strukturu ciddi surətdə təkmilləşmişdir. İnstitutda istedadlı, işgüzar kadr potensialı yaranmışdır. Ən nəzəri cəlb edən cəhət isə çox qiymətli elmi əsərlərin, çoxcildli kitabların, monoqrafiyaların çap olunub, oxuculara təqdim olunmasıdır.

Firudin Köçərlinin rəhbərliyi dövründə Fəlsəfə İnstitutunun xarici ölkələrin, o cümlədən də keçmiş sovet respublikalarının elm ocaqları, qurumları ilə işgüzar əlaqələri olduqca güclənmişdi. Bu əlaqələrin məntiqi nəticəsi olaraq digər ölkələrdən AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunda fəaliyyət göstərən Müdafiə Şurasında namizədlik və doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmək istəyənlərin sayı müdam artmaqda idi. Bir fakt yaxşı yadımdadır. 1980-ci ildə mən Minsk Universitetinin nəzdindəki ictimai elmlər üzrə təkmilləşmə kurslarında təhsil alırdım; artıq fəlsəfə elmləri doktoru, professor idim. Özüm

də Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunda Fəlsəfə kafedrasının müdiri işləyirdim. Belarus alimləri mənə yanaşmış akademik Firudin Köçərlinin rəhbərlik etdiyi Fəlsəfə İnstitutunda dissertasiya müdafiə etmək arzusunda olduqlarını bildirdilər. Nəzərə çatdırmaq istəyirəm ki, həqiqətən bir sıra Belarus alimləri Azərbaycana gələrək, Fəlsəfə İnstitutunda uğurla dissertasiya müdafiə etmişdilər.

Fəxrlə deyə bilərəm ki, Firudin Köçərli Moskva Dövlət Universitetində və SSRİ Elmlər Akademiyası qurumlarında xüsusi hörmətə sahib idi. Ona hörmət edir, onunla hesablaşırdılar.

Mənəvi borc olaraq xatırlatmalıyam ki, mənə bir müəllim, filosof, mütəxəssis kimi yetişməyimdə Firudin Köçərlinin böyük rolu olmuşdur. Onunla elmi təmaslarım, müəyyən qədər elmi əməkdaşlığımız daim köməyimə çatmışdır. Bir sıra konkret faktlar üzərində dayanmaq istərdim. Firudin müəllim bir qayda olaraq elmi yazılarını mənə verərdi ki, onları diqqətlə oxuyub tənqidi iradlarımı bildirim. Belə hallarda mənə deyərdi: “İzzət, mənə inandıra bilsən, iradlarını qəbul edərdəm, tövsiyələrini nəzərə alaram”.

Azərbaycan KP MK-nın nəzdində Partiya tarixi İnstitutu vardı. Bu İnstitutun nəzdində marksizmlenin banilərini əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunurdu. Bu işlə o vaxtın tanınmış tərcüməçiləri Abbas Gülməmmədov, Süleyman Məlikov və digərləri məşğul olurdular. Firudin Köçərlinin rəhbərliyi altında tərcümə şöbəsində tərcümə əsərləri ciddi surətdə müzakirə olunurdu, Firudin müəllimin tənqidi iradları nəzərə alınır. Bu müzakirələrdə mən də fəal iştirak edirdim. Söhbət konkret olaraq F.Engelsin “Anti-Dürinq”, “Təbiətin dialektikası”, V.İ.Leninin “Fəlsəfə dəftərləri” əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsindən gedirdi. Mən bu əsərlərin tərcüməsinin müzakirəsində elmi resenzent kimi cəlb olunmuşdum. Əlbəttə, Firudin müəllimin sayəsində 1955-ci ildə Fəlsəfə kafedrasında laborant işləyərkən Universitetin “Elmi əsərlərin”də mənə rus inqilabçı demokratlarının ictimai-siyasi və fəlsəfi görüşlərinin təhlilinə həsr olunmuş irihəcmli məqaləm dərc edilmişdi. Əslində, bu, mənə diplom işim idi. Firudin müəllim məqaləni oxuyub, bir sıra tənqidi iradlarını nəzərimə çatdırdı. Mən məqaləmi oxuduğuna görə Firudin müəllimə minnətdarlığımı bildirdim və dedim: “Firudin müəllim, mən laborant adamam, yaqın ki, səhvlərimi bağışlayarlar”. Firudin müəllim bir qədər sərt şəkildə dedi: “Xeyir, İzzət, bu məqalə artıq sənə elmi yaradıcılığınə daxil oldu, onun hər bir sözü üçün məsuliyyət daşıyırsan”.

Başqa bir fakt Firudin müəllimin təklifi ilə birlikdə bir kitab yazmışdıq. Kitab belə adlanırdı: “N.Q.Çernişevski və Azərbaycanda ictimai fikir”. Bu, həmin Çernişevski idi ki, K.Marks onun siyasi iqtisada (ovaxtki deyilişi ilə işlədirəm) dair əsərlərini orijinaldan oxuya bilmək üçün rus dilini öyrənmək məcburiyyətində qaldığını söyləmişdir. Digər maraqlı bir faktı diqqətinizə çatdırmaq vacib sayıram. Belə ki, vaxtilə Bakı Dövlət Universitetində aspiranturada fəlsəfədən dərs dediyim, hazırda AMEA-nın müxbir üzvü, görkəmli tarixçi alim, Milli Məclisin deputatı Musa Qasımlı ABŞ-də elmi ezamiyyəti dönməndə ABŞ Konqresinin kitabxanasında olarkən mənə Firudin müəllimlə birgə yazdığımız “N.Q.Çernişevski və Azərbaycanda ictimai fikir” kitabına rast gəlir və onun kataloq qeydiyyatı haqqında sənədin ingilis dilində surətini nəfis şəkildə çıxartdırır və hədiyyə olaraq mənə təqdim edir. Mən də gecikmədən həmin kataloq qeydiyyatının bir nüsxəsini aparıb evlərimdə Firudin müəllimə verdim. Bir az xəstəhal idi. Üzündə təbəssüm göründü. Məqsədimə nail olmuşdum. İstəyirdim, bu xəstə vaxtında ona bir sevinc bəxş edim.

Akademik Azad Mirzəcanzadə bir alim və şəxsiyyət kimi Firudin Köçərliyə çox böyük hörmət bəsləyirdi, yeri gələndə onun haqqında xoş sözlər söyləyirdi. Həm də bu iki görkəmli alim arasında ciddi elmi əməkdaşlıq vardı. Firudin Köçərli Azad Mirzəcanzadənin bir sıra fəlsəfi ruhlu əsərlərinin, o cümlədən “İxtisasa giriş” əsərinin elmi redaktoru idi. Yerinə düşər deyim ki, mən də həmin əsərlərin (Firudin müəllimin elmi redaktor olduğu əsərlərdən söhbət gedir) elmi resenzenti olmuşam. Oxuculara xatırladıram ki, mən bir vaxtlar Azərbaycan Dövlət Neft və Kimya İnstitutunda Fəlsəfə kafedrasının müdiri işləmişəm. Həmin vaxtlarda Azad müəllimlə aramızda, o cümlədən kafedralarımız arasında çox ciddi elmi əməkdaşlıq mühiti yaranmışdı.

Bir vaxtlar mən Prezident yanında Ali Attestasiya Komissiyasının nəzdində fəlsəfə elmləri üzrə ilk Ekspert Şurasının sədri olmuşam. Hər iki böyük alimin, yəni Azad müəllimlə Firudin müəllimin tövsiyə və iradlarını nəzərə alırdım. Xeyli vaxtdan sonra Sosial elmlər üzrə ümumi Ekspert Şurası yaradıldı və mən də onun tərkibinə daxil edildim. Ekspert Şurasının sədri də AMEA-nın müxbir üzvü, hüquqşünas alim Məsumə Məlikova idi. Şuranın işində fəal iştirak edirdim. Daxil olmuş dissertasiyalarla bağlı səmərəli və qaynar müzakirələr gedirdi. ...Müəyyən vaxt mən Şuraya gəlmirdim.

Bilmirəm, təsadüfmi, ya zərurətmi, həmin anda mən Azərbaycan Respublikasının Baş Nazirinin humanitar işlər üzrə müavini təyin olundum. Bir vaxtdan sonra akademik Azad Mirzəcanzadə mənə zəng etdi və dedi: “Bilirəm, Ekspert Şurasında nədənsə incimisən. İndi oraya getməyində zərurət görmürəm. Bakı Dövlət Universitetində fəlsəfə elmləri üzrə Müdafiə Şurası yaradıram. Həmin Şurada akademik Firudin Köçərli ilə həmsədr olacaqsan”. Əlbəttə, Azad müəllimin bu sözlərindən çox şad oldum. Firudin Köçərli ilə birlikdə Müdafiə Şurasında həmsədr olmağımı elmi irəliləyişimdə daha uğurlu bir addım kimi qəbul edirəm.

Firudin Köçərli ümumxalq hörməti qazanmış maarifçi filosof idi. Onun Azərbaycan xalqının adət-ənənələri haqqında, ölkə daxilində və ondan xaricdə baş verən ictimai-siyasi proseslər, dünyadakı elmi yeniliklər barədə sadə, məzmunlu məruzələri, çıxışları çox maraqla və hörmətlə qarşılanırdı. Respublikamızın hər bir guşəsində onun xüsusi “auditoriyası” vardı. Hətta rayona, Gədəbəyin çox gözəl mənzərəli bir yerində yerləşən doğma İsalı kəndinə gedərkən bir növ “sakit” dayanmaz, rayona istirahətə gəlmiş ziyalılarımızı, tanıdığı filosof, tarixçi alimləri bir yerə toplayıb tədbirlər keçirərdi. Yaxşı yadımdadır, Gədəbəy rayonunda Aydın Quliyev birinci katib işləyən dövrdə Firudin müəllim rayonun mərkəzində ziyalıların iştirak etdiyi yadda qalan bir tədbir keçirdi. Mənə də qismət oldu ki, bu tədbirdə xüsusi məruzə ilə çıxış etdim. Böyük şairimiz Hüseyn Arif də Firudin müəllimin xahişini qəbul edərək bu tədbirə qoşulmuşdu.

Firudin Köçərlinin çox zəhmətkeş, nəcib, xeyirxah ailəsi vardı. Firudin müəllimin ailəsi ayrı-ayrı yerlərdə tutulmuş kirayə evlərdə yaşayırdı. Ailənin maddi imkanları çox zəif idi. Şükürlər olsun ki, ailənin mənzil çətinlikləri tezliklə aradan qalxdı, ev-mənzil təmini yaxşılaşdı. Firudin müəllimin oğulları, qızları böyüyərək, inkişaf edərək cəmiyyətimizdə layiqli yer tutdular, ailəyə şərəf gətirdilər.

Firudin müəllimin Bakının mərkəzində yerləşən evinə tez-tez gedib gəlirdim; özü də, həyat yoldaşı Zərifə xanım da doğmalarım idilər. Firudin müəllimlə gələn anlarda onu yazı stolunun arxasında oturub kağız-kuğuz içində işləyən görürdüm. Elmi mübahisələrimiz də olurdu. Mən onlara gələndə yedizdirməmiş evdən buraxmazdı, bir qayda olaraq deyirdi: “Zərifə xanım bişirdiyi yeməyi yeməmək olmaz. O inciyər”.

Firudin müəllim doğma kəndləri İsalıya gedərkən mən də öz doğma kəndimiz Düz-Rəsulluda olarkən tez-tez onlara baş çəkərdim. Bulağın başında, ən mənzərəli yerdə evləri vardı. Bir qayda olaraq Firudin müəllimlə Tofiq Köçərlinin (Firudin müəllimlə yanaşı, mənim üçün doğma və əziz olan) əllərində kərənti ot biçdiklərinin və yaxud hansısa digər kənd təsərrüfatı işləri ilə məşğul olduqlarının şahidi olurdu.

Firudin müəllimlə bağlı daha bir faktı-əhvalatı da nəzərə çatdırmaq istəyirəm. 1959-cu ilin yanvar ayının 18-də doğma kəndimiz Düz-Rəsulluda mənim toyum olmalı idi. Bunu əvvəlcədən Firudin müəllimlə xəbər vermişdim. Çox sevinmişdilər. Üstəlik də mənim, yəni “təzə bəyin” geyim-səliqə probleminə də diqqət yetirmişdilər. Bu işdə əzizim Tofiq Köçərlinin ailəsi də kənarında qalmamışdı. Maraqlı cəhət budur ki, Firudin müəllim mənimlə birlikdə toya gedəcəyini söylədi. Qatarla Dəllər stansiyasına çatarkən Gədəbəydən göndərilmiş “Villis” maşınında bizim kəndimiz Düz-Rəsulluya çatdıq. Toy qayınatam Məhəmməd Rəsulovun kənddəki evində təşkil olunmuşdu, yəni söhbət qız evindən gedir. Hava yanvar ayı olsa da, çox isti idi. Gələn qonaqlar evin həyətidə toplaşmışdılar. Firudin müəllimin toyda iştirakı hamını sevindirmişdi. Əslində, Rəsulovlar Firudin müəllimin dayıgilləri hesab olunurdular. Toyun musiqi təminatını o vaxtlar böyük hörmət sahibi olan, hamının sevimlisi Aşiq Oruc yerinə yetirirdi. Yerinə düşər, deyim ki, Aşiq Orucun doğma oğlu İsmayıl Məmmədov AMEA-nın sayılan-seçilən alimlərindəndir. Onu da deyim ki, bəy evi qız evindən təxminən 300 metr aralıda yerləşirdi. Firudin müəllimlə birlikdə bizim evə getdik. Evimizdəki qohum-əqrəbə, qonaqlar Firudin müəllimi böyük məhəbbət və hörmətlə qarşıladılar. Onun toyda, yəni mənim doğulub boya-başa çatdığım evimizdə söylədiyi səmimi sözlər, tərbiyəvi kəlamlar hamını heyran etmişdi, mənim qəlbimə isə əbədi həkk olunmuşdu. Bu hiss indiyə qədər də mənimlədir.

Firudin müəllim xalqın sevimli oğlu idi. Onu hər yerdə sevirirdilər, tanıyanlar onunla fəxr edirdilər. Firudin müəllim xeyirxah, hamının işinə yarayan, necə deyirlər, bütün “yaralara” məlhəm tapmağı bacaran böyük bir insan idi. O sanki Azərbaycan fəlsəfəsinin, ictimai-siyasi fikrinin yelkənli gəmisinin bütün dalğalı, təlatümlü sularında rahat hərəkətini təmin edən dahi, görkəmli alim idi. Qeyd etmək istəyirəm ki, Firudin Köçərlinin atası, xatirəsini həmişə əziz tutduğum xalq müdriki Qasım müəllim

böyük oğluna ad seçərkən məhz Azərbaycanın böyük yazıçısı və ədəbiyyatşünası Firudin bəy Köçərlinin adını seçməsi ehtimalı daim qəlbimdə olub.

Azərbaycanın böyük filosofu, ictimai-siyasi xadimi Firudin Qasım oğlu Köçərlinin əziz xatirəsinin daim əziz tutulması hamımız üçün xüsusi mənəvi borc sayılmalıdır. Mənim üçün həmişə əziz-doğma olmuş Firudin müəllimin ruhu qarşısında baş əyirəm.

İzzət Rüstəmov
fəlsəfə elmləri doktoru, professor